

DANTE, L'ARTE E IL MISTERO DELLA VITA

LA DIVINA COMMEDIA IN MOSTRA

DANTE MAGA A MŰVÉSZET ÉS AZ ÉLET REJTÉLYE

KIÁLLÍTÁS AZ ISTENI SZÍNJÁTÉKRÓL

Mi è accaduto, nel corso degli ultimi vent'anni di viaggiare molto per l'Europa, con lunghe soste in alcune capitali, e di trovare ovunque importanti tradizioni di studi danteschi, non solo a livello universitario e non solo nei dipartimenti di italianistica. Un paio di anni fa, poi, ne ho avuto una palese conferma. In occasione dell'annuale concorso internazionale di italianistica, organizzato dal Ministero degli Affari Esteri e dai Premi Internazionali Flaiano di Pescara, che coinvolge tutti gli Istituti Italiani di Cultura del mondo e seleziona i migliori contributi dedicati all'italianistica, la giuria constatò con sorpresa che, pur approssimandosi l'anno petrarchesco, quasi la metà dei libri selezionati era dedicata a Dante. C'è in tutto questo una spiegazione. Si pensi, per fare un

esempio, al mondo anglosassone e alla grande influenza che Dante ha esercitato nel corso dei secoli, con una notevole rivalutazione nel Novecento, a cominciare da T.S. Eliot ed Ezra Pound, fino a Seamus Heaney, premio Nobel per la letteratura nel 1995.

Del perché di questa rivalutazione e di questo amore per l'autore della Commedia ci offre una spiegazione lo stesso Eliot. "La poesia di Dante – egli scrive in un saggio del 1929 – è una universale scuola di stile per scrivere poesia in qualsiasi lingua [...]. Non esiste poeta in nessuna lingua – nemmeno in latino e greco - che si ponga così saldamente come un modello per tutti i poeti [...]. Se io mi chiedo perché preferisco la poesia di Dante a quella di Shakespeare, direi che è perché mi sembra esemplifici un atteggiamento più illuminato nei confronti del mistero della vita".

Una scuola di stile e un atteggiamento nei confronti del mistero della vita che continuano a far sentire il loro peso, anche nell'immaginazione popolare. Recente è la pubblicazione negli Stati Uniti di un romanzo, "Il circolo Dante", del giovane dantista e scrittore Matthew Pearl, che è entrato nella classifica dei best-sellers. È sì un thriller che avvince e seduce il lettore grazie alla geniale invenzione del serial killer dantesco, ma vuole anche e soprattutto essere un tributo al genio di Dante in un paese come gli Stati Uniti in cui la tradizione di studi dedicati all'autore della Commedia, dall'Ottocento ad oggi, è stata sempre molto viva.

La stessa ricchezza di studi e di contributi è rintracciabile nei paesi centro-europei, in Ungheria in particolare, dove anche recentemente ci sono state importanti pubblicazioni dedicate all'autore della Commedia. Ma l'opera di Dante, in Ungheria, come altrove, non ha influenzato solo la letteratura. Ha rappresentato una importante fonte di ispirazione anche per le altre arti, non ultime le arti figu-

Az elmúlt húsz évben sokat utaztam Európa szerte, néhány fővárosban hosszabb időt is töltöttem. Mindenhol a Dante-kutatások gazdag hagyományaira letem, nem csak egyetemi szinten és nem is csak az italianisztikai tanszékeken. E benyomásaimat néhány évvel ezelőtt egy jelentős esemény is világosan igazolta. Az olasz Külügyminisztérium és a pescarai Nemzetközi Flaiano Irodalmi Díj által minden évben, a világon működő összes Olasz Kultúrintézet bevonásával megrendezett pályázat keretében rendre kiválasztják az év legjobb italianisztikai tanulmányait. Noha a szóban forgó év két esztendeje éppen Petrarca éve volt, a zsűri meglepetéssel legjobbjak közel fele Dantével foglalkozott. Persze van erre magyarázat. Gondol-

junk csak arra, hogy évszázadokon keresztül milyen nagy hatással volt Dante például az angolszász világra, a XX. században pedig, ugyanitt, a dantei életmű kifejezett újraértékelésének lehetünk tanúi, elég csak T. S. Eliot-ra, Ezra Poundra, vagy az 1995 év irodalmi Nobel-díjának kitüntetettjére, Seamus Heaney-re gondolnunk. Hogy miből is táplálkozik ez a Commedia szerzőjét érintő újrafelfedezés, a felé irányuló rajongás, maga Eliot magyarázza el nekünk: „Dante költészete – írja 1929-ben egy tanulmányában – nem más, mint a bármilyen nyelven művelt versírás univerzális stílusiskolája (...). Nem létezik költő, akármilyen nyelven írjon is – akár latinul, vagy görögül –, aki ily mértékben képes lenne mintát adni a többi versírónak (...). Ha azt kérdezem magamtól, miért szeretem Shakespeare-énél jobban Dante költészetét, azt mondhatom, hogy szerintem Dante sokkal felvilágosultabban viszonyul az élet misztériumához”. Az általa teremtett stílusiskola és az élet rejtélyének sajátos megközelítése hat ma is, nem csak az irodalomban, hanem a népi képzeletvilágban is. A közelmúltban jelent meg az Egyesült Államokban egy fiatal Dante-kutató és író Matthew Pearl regénye „Dante köre” címmel és már is ott találjuk a bestsellers-listán. Igaz, hogy egy thrillerről van szó, de a könyv lefegyverzi és gyönyörködte olvasóját, köszönhetően a dantei sorozatgyilkos ragyogó figurájának. Ugyanakkor ez a könyv Dante zsenije iránti tiszteletadás is akar lenni, sőt talán elsősorban az, egy olyan országban, az Egyesült Államokban, ahol érdekes módon a Commedia szerzőjével kapcsolatos kutatások tradíciója, a XIX. századtól kezdve napjainkig mindig is nagyon élő volt.

A tanulmányok, kutatások gazdagsága fellelhető a közép-európai országokban is. Közöttük is ki kell emelni Magyarországot, ahol napjainkban is napvilágot látott néhány, az Isteni Színjáték

ative. Sfogliando i cataloghi delle mostre della Casa di Dante in Abruzzo, che a “Dante nell’arte” si dedica ormai da più un quarto di secolo, ci si rende conto di quanto straordinariamente ricca sia la produzione artistica ispirata dal capolavoro dantesco: da Martini a Botticelli, da Raffaello a Signorelli, da Zuccari a Stradano, da Michelangelo a Scaramazza, da Dalì a Nattini, e così via, fino a risalire a Giotto, che di Dante fu coetaneo, amico e profondo estimatore. Non

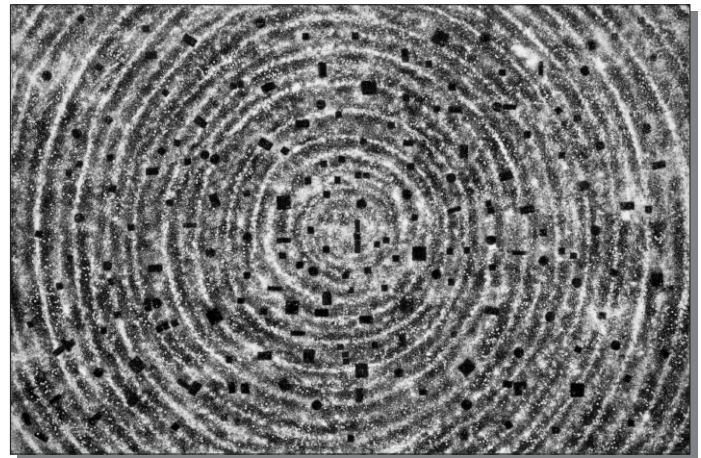
stupisca allora che anche in terra magiara, in un momento particolarmente felice di revival dantesco, si sia voluto dar vita al concorso “La Divina Commedia illustrata dagli artisti ungheresi” e alla splendida mostra che ora presentiamo.

Il progetto, nato dalla collaborazione dell’Istituto Italiano di Cultura di Budapest, del Centro Italiano di Cultura di Szeged e dell’Associazione degli Artisti Ungheresi, ha coinvolto diverse istituzioni e una cinquantina di artisti, che hanno prodotto dipinti

e sculture di grande interesse. In queste opere gli autori esprimono non solo la loro personale sensibilità nei confronti del capolavoro dantesco ed, eliotianamente, nei confronti del mistero della vita terrena ed ultraterrena, ma anche tutta una ricca tradizione pittorica e culturale, che è quella ungherese e centro-europea. Le forti individualità dei singoli artisti e delle singole opere, che in alcuni casi fanno riferimento esplicito a scene della Commedia, in altri si affidano alla libera immaginazione, in questa mostra, si fondono mirabilmente in un discorso corale di forte suggestione che sarebbe un vero peccato disperdere.

Il nostro augurio è dunque che questa mostra, che dopo gli allestimenti in Ungheria, presso l’Istituto Italiano di Cultura di Budapest e presso il Centro di Szeged, si trasferirà in Italia, prima all’Accademia d’Ungheria a Roma e poi in Abruzzo e in Ciociaria, possa in futuro diventare una mostra permanente, come accadde per una iniziativa simile, organizzata molti anni orsono in Irlanda, con opere che ancora oggi i visitatori possono ammirare nelle sale dell’Istituto Italiano di Cultura di Dublino. E’ solo un sogno? Alla generosità degli artisti l’ardua sentenza.

(D. M.)

szerezőjével foglalkozó publikáció. De elmondható, hogy Dante életműve Magyarországon, mint másutt is, nem csak az irodalomra volt hatással. Más művészeti ágakra is ösztönzően hatott, ihlető forrásként szolgált leginkább a figurális művészetek számára. Az abruzzói Dante Ház kiállításainak katalógusait lapozgatva – mely intézmény immár negyed évszázada foglalkozik a „Dante a művészetben” tematikával – könnyű megbizonyosodni arról, hogy milyen elképesztően gazdag művészeti anyagnak volt ihletője Dante fő műve. Simone Matinitől Botticelliig, Raffellótól Sigorelliig, Zuccaritól Stradanóig, Michelangelótól Scaramazzáig, Dalitól Nattiniig és még sorolhatnánk az alkotókat, visszamenve egészen Giottóig, ki kortársa, barátja és nagy csodálója volt Danténak. Ne lepődjünk meg tehát azon, hogy a dantei revival egy szerencsés pillanatában magyar földön is kiírtak egy pályázatot „Magyar művészek illusztrációi az Isteni Színjátékhoz” címmel. A terv megvalósításában együttműködött a Budapesti Olasz Kultúrintézet, a Szegedi Olasz Kulturális Központ, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete. A munkába bekapcsolódott még számos intézmény és mintegy ötven képzőművész. Közük nyomán kifejezetten értékes festmények, szobrok jöttek létre. A művekben az alkotók nemcsak a dantei remekmű, és Eliot nyomán a földi és a földöntúli élet misztériuma iránti személyes érzékenységüket jelenítették meg, de megmutatták a magyarokat, és közép-európaiakat jellemző rendkívül gazdag festői és kulturális hagyományok erejét is. Az egyes művészek erős egyénisége, az egyes alkotások művészi ereje, amellyel olykor kifejezetten utalnak a Commedia egyes jeleneteire, olykor viszont a szabad művészi képzeletnek engednek utat, végül ezen a kiállításon mégis képesek egy szuggesztív, egységes kórus hangján megszólalni és ezt bizony kár lenne elmulasztani. Mi azt kívánjuk tehát, hogy ez a kiállítás, amelyet először a Budapesti Olasz Kultúrintézetben és a Szegedi Olasz Kulturális Központban mutatunk be, majd „elutazik” Olaszországba is a Római Magyar Akadémia épületébe, végül pedig Abruzzóba és Ciociariába, állandó kiállítássá váljék, ahogyan ez korábban is megtörtént sok évvel ezelőtt Írországbán. Az ott létrejött műveket ma is megcsodálhatja a közönség a dublini Olasz Kultúrintézet falai között. Csak egy álom lenne ez? A művészek nagylelkűségéről viszont bátor ítélet.

(D. M.)

Dante’s work is universally acknowledged as fundamental to all the arts, not only to Italian literature. Every year numerous studies of *The Divine Comedy* are published in virtually every country in the world, and countless artists have taken inspiration for their own work from the themes of Dante’s masterpiece. This competition, “*The Divine Comedy* illustrated by Hungarian artists,” and the splendid display of competing artworks at the Italian Institute of Culture in Budapest – in collaboration with the Italian Center of Culture in Szeged and the Association of Hungarian Artists – were presented in the hope of constituting a permanent testimonial to the ever-current interest in Dante’s work.